

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЧИ НАУКОВІ МАНІПУЛЯЦІЇ: ЩО ПЕРЕМОЖЕ?

Рецензія на монографію: Лисенко М. С. Сільськогосподарські товариства українських губерній Російської імперії в модернізаційних процесах: люди, структури, справи (1861-1917 рр.): монографія. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 363 с.

Нещодавно побачила світ монографія доцента кафедри історії і культурології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, кандидата історичних наук Майї Лисенко, присвячена сільськогосподарським товариствам на теренах України кінця XIX – початку XX ст. Рецензенти монографії: завідувач кафедри українознавства, культурології та історії науки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» д. і. н., проф. В. М. Скляр, завідувач кафедри соціально-гуманітарної підготовки та права Західнодонбаського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» д. і. н., доц. Н. М. Кушлакова, завідувач кафедри всесвітньої історії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди д. і. н., проф. О. Л. Рябченко. Завдячуючи можливостям Інтернету, видання викладено на сайті Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова й викликало інтерес у тих фахівців, які вже не одне десятиріччя ретельно та головне – комплексно займаються дослідженням цієї та дотичних проблематик.

Зокрема, мова йде про співробітників єдиного в цивілізованому світі – Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, до сфери професійних інтересів яких належить біографіка відомих учених-аграріїв, історія зародження, становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи, у тому числі через призму функціонування галузевих громадських об'єднань – сільськогосподарських товариств. Основна частина наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки ННСГБ НААН

виконуються згідно з державним замовленням відповідно до науково-технічних програм.

Науковці та аспіранти (докторанти) широко відомі в Україні та за її межами наукової установи за останні 20 років накопичили фундаментальний багатоаспектний матеріал про еволюцію науково-організаційних засад сільськогосподарської науки, дослідної справи, про фахове середовище в цілому, в якому активно репрезентувалися сільськогосподарські товариства протягом усього періоду їхнього існування. Слід згадати хоча б численні публікації як безпосередньо про сільськогосподарські товариства України та їхній внесок у подальший розвиток аграрної науки, так і про очільників та членів найбільших з них за авторства директора ННСГБ НААН, д. с.-г. н., д. і. н., проф., академіка НААН В. А. Вергунова, підготовлені на основі вперше введених до наукового обігу першоджерел (перелік публікацій становить кілька десятків наукових статей і біографічних покажчиків). Наведемо лише окремі з них:

1. Вергунов В. Бібліотека Київського агрономічного товариства – фундатор галузевої бібліографічно-реферативної діяльності на Наддніпрянщині початку ХХ ст. *Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2011. Вип. 31. С. 98-115.

2. Вергунов В. А. Діяльність Харківського товариства сільського господарства та сільськогосподарської промисловості (1880–1919 рр.) у становлення й розвиток галузевого дослідництва (до 130-річчя його організаційної появи). *A fenntartható növénytermesztés fejlesztési lehetőségei. Prof. Dr. Sárvári Mihály 70 éves : [матеріали наук. конф.]*, Debrecen, 2014. november 21. / *A Debreceni Egyetem Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar, MTA Talajtani, Vízgazdálkodási és Növénytermesztési Tudományos. – Debrecen, 2014. С. 291-304.*

3. Вергунов В. А. Перші Всеросійські та місцеві з'їзди діячів сільськогосподарської справи: організація, напрямки роботи, значення. *Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць* / Відп. редактор О. Я. Пилипчук. Київ, 2002. Вип. 7. С. 18-22.

4. Вергунов В. А. Полтавське дослідне поле: становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 125-річчя державного дослідництва в агрономії та тваринництві) / В. А. Вергунов; УААН, Держ. наук. с.-г. б-ка. Київ, 2009. 220 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Кн. 28).

5. Вергунов В. А., Черниш О. О., Щebetюк Н. Б. Історія Полтавського товариства сільського господарства в біографіях визначних членів / ННСГБ НААН ; наук. ред. В. А. Вергунов ; авт. ступ. ст. В. П. Іванчик. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2014. 176 с.

6. Вергунов В. А., Щebetюк Н. Б. Київське товариство сільського господарства та сільськогосподарської промисловості (1876–1919) : зб. док. і матеріалів / НААН, ННСГБ ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ: ФОП Корзун Д. Ю., 2014. 644 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 83).

На базі ННСГБ НААН підготовлено та захищено кілька дисертаційних досліджень, присвячених історії того чи іншого сільськогосподарського товариства кінця XIX – початку XX ст. (Корзун О. В., Сайко О. В., Таранцова Т. О., Чайка Н. Г. та ін.):

1. Корзун О. В. Становлення та розвиток сільськогосподарської дослідної справи на Поділлі (кінець XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07. Київ, 2010. 20 с.

2. Сайко О. В. Сільськогосподарська дослідна справа на Полтавщині наприкінці XIX – початку XX століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07. Київ, 2000. 169 арк.

3. Таранцова Т. О. Діяльність Київського агрономічного товариства (1909-1918 роки) в контексті розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07. Київ, 2019. 22 с.

4. Чайка Н. Г. Становлення та розвиток наукових установ при сільськогосподарських товариствах Правобережної України (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07. Київ, 2005. 22 с.

У цьому контексті привертає увагу монографія І. О. Демуз, за яку авторка була удостоєна премії Президента України для молодих вчених за 2016 р.:

Демуз І.О. Наукові товариства на теренах України XIX – початку XX ст.: полілог учених і епох. Монографія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. 681 с.,

а також фундаментальні напрацювання історикині, краєзнавиці та музеєзнавиці В. В. Колесник:

1. Колесник В. Подільське товариство сільського господарства і сільськогосподарської промисловості. 1896-1918: історичний нарис / Вінницький обласний краєзнавчий музей, Краєзнавче товариство «Поділля». Вінниця: Розвиток, 2007. 159 с.

2. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: біографічний словник. Віггиця: ВМГО «Розвиток», 2007. 1008 с.

Отже, зважаючи на обсяги, історичну цінність вищезазначених праць та наукову новизну опублікованих матеріалів, розуміємо ті колосальні ресурси, які були задіяні згаданими авторами для проведення досліджень, підготовку та видання власних робіт.

Повертаємося до постаті (і, відповідно, монографії) пані Майї Лисенко, до речі, «біографія досліджень» якої відслідковується, зокрема, за інформаційним ресурсом «Науковці України» (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/suak/corp.exe?&I21DBN=SAUA&P21DBN=SAUA&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0096645), з якого помітно багаторічну «прірву» у проведенні наукових досліджень – від захисту у 2000 р. кандидатської дисертації, присвяченої становленню середньої спеціальної освіти в Україні у 1922–1930 рр., до появи перших публікацій у 2014–2015 рр. про сільськогосподарські товариства України. З 2014-го до 2019 рр. опубліковано більше 10 наукових статей авторки з відповідної тематики. Вихід у 2020 р. одноосібної монографії за активного сприяння наукового консультанта – завідувача кафедри українознавства філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна д. і. н., проф. Д. М. Чорного, закономірно наштовхують на думку про підготовку пані Лисенко до захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук.

Усе було б логічно виправданим і, певно, не було б потреби у появі цієї рецензії, якби не один неприємний та не припустимий для академічної доброчесності факт, а саме – порівняння тексту монографії Майї Лисенко з дослідженнями вищезгаданих авторів. Отже, відразу до фактів – таблиця збігів:

Лисенко М.С. Сільськогосподарські товариства українських губерній Російської імперії в модернізаційних процесах: люди, структури, справи (1861-1917 рр.): монографія. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2020. 363 с.	Демуз І.О. Наукові товариства на теренах України XIX – початку XX ст.: полілог учених і епох: монографія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. 681 с.
С. 7, останній абзац; с. 8, перший абзац зверху	С. 423, третій-четвертий абзац зверху
С. 8, два верхні абзаци (з незначними скороченнями тексту)	С. 423-424, два верхні абзаци
С. 9, третій-четвертий абзац (з незначними скороченнями тексту)	С. 425, другий-третій абзаци
С. 10, перший абзац	С. 424-425
С. 10, другий абзац	С. 425-426
С. 11, перший абзац	С. 428-429
С. 11-12	С. 426-427, другий і третій абзаци
С. 12, останній абзац (з незначними скороченнями тексту)	С. 428-429, останній-перший абзаци
С. 15	С. 431, другий абзац
С. 16, другий абзац зверху	С. 429, останній абзац
С. 16, третій абзац зверху	С. 430, другий абзац зверху
С. 17, другий абзац зверху	С. 432, другий абзац зверху
С. 17, останній абзац	С. 431-432
С. 21-22	С. 433
С. 22, третій-четвертий абзаци	С. 434, верхній абзац, четвертий абзац зверху
С. 23-25 (з незначними скороченнями тексту)	С. 434, 435, 436, 437
С. 26, перший-другий абзаци	С. 440
С. 26, четвертий-п'ятий абзаци	С. 438-439
С. 27-28 (з незначними скороченнями тексту)	С. 441-443
С. 28-30 (з незначними скороченнями тексту)	С. 443-445
С. 30-31	С. 447-448
С. 33	С. 445, останній абзац; С. 446
С. 34-35 (з незначними скороченнями тексту)	С. 446-447
Лисенко М.С. Сільськогосподарські товариства українських губерній Російської імперії в модернізаційних процесах: люди, структури, справи (1861-1917 рр.): монографія. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2020. 363 с.	Колесник В. Подільське товариство сільського господарства і сільськогосподарської промисловості. 1896-1918: історичний нарис / Вінницький обласний краєзнавчий музей, Краєзнавче товариство «Поділля». Вінниця: Розвиток, 2007. 159 с.
С. 74, останній абзац	С. 13
С. 75, останній абзац, примітка Волошиновський	С. 71, 74
С. 77, примітка Стемповський	С. 76

С. 111, примітка Ярошинська	С. 64
С. 112-113, таблиця 1.4	С. 17
С. 115, останній абзац	С. 25-26
С. 186, останній абзац	С. 122
С. 187, перший абзац; С. 188	С. 122-124
С. 187, примітка Грохольський	С. 31-32
С. 239-240	С. 73
С. 241, примітка Ярошинський	С. 56
С. 269, текст + примітка Любанський	С. 100, 20
С. 270	С. 101-102
С. 273	С. 102
С. 288, примітка Урбанський	С. 18
С. 289, примітка Собанський	С. 46
С. 314	С. 107-108
С. 315-316	С.112, 117
С. 320	С. 83
Лисенко М.С. Сільськогосподарські товариства українських губерній Російської імперії в модернізаційних процесах: люди, структури, справи (1861-1917 рр.): монографія. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2020. 363 с.	Корзун О. В. Становлення та розвиток сільськогосподарської дослідної справи на Поділлі (кінець XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07. Київ, 2010. 20 с.
С. 236-239	Стислий текст автореферату, без будь-яких посилань

Тобто, стор. 7-35 праці М. С. Лисенко – переписування з монографії Інни Демуз (в окремих частинах текст скорочено, замінено слова); додано кілька абзаців (і посилань) (при цьому на згадку про справжню авторку цих рядків натрапляємо лише на с.21 монографії (цитуємо дослівно): «Історіографічний аналіз проблеми здійснено І. О. Демуз». І це все!

Ще гірша ситуація із запозиченнями з праць пані Вікторії Колесник. Пані Лисенко, лише зрідка посилаючись на праці В. Колесник, видає оприлюднені й опрацьовані останньою архівні джерела (до речі, як російських, так і вітчизняних архівних фондів – і це в умовах російської агресії, внаслідок якої архіви Російської Федерації, по суті, для українських дослідників не доступні) як власні. Для прикладу:

с. 240 монографії М. Лисенко, виноска 600 – посилання на РГИА. Ф. 382. Оп. 8. Д. 204. Л. 13, а текст скопійовано із біографічного словника В. Колесник (Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: біографічний

словник. Вісниця: ВМГО «Розвиток», 2007. 1008 с.) (с. 73, стаття Бущинський);

с. 291 монографії М. Лисенко, виноска 740 – вказана справа розміщена на сайті архіву РГИА (rgia.su), де вказано, що дата справи 1855 р., а в тексті мова йде про 1883 р.;

с. 315 монографії М. Лисенко, виноска 811 – у тексті мова йде про Подільське товариство; на сайті РГИА вказано, що Ф. 398 Оп. 69 має дати 1904, 1905, 1906 рр., а в тексті мова йде про 1912 рік.

Таких прикладів як неприкритого плагіату, так і неухважного й безвідповідального ставлення до історичної істини (чи, можливо, цілеспрямованого підтасовування фактів) у монографії М. Лисенко можна відшукувати й цитувати безліч!!!

Ми навели лише окремі запозичені «вижимки» з тексту, поодинокі приклади академічної недоброчесності, але цього, по суті, достатньо для того, щоб скласти загальне уявлення про сутність та відсутність наукової цінності в монографії пані Лисенко і, до того ж, етичні принципи авторки чи, можливо, тієї людини, яка виконувала цю роботу для неї «на замовлення». Бажаючі можуть порівнювати тексти авторки з тими ж публікаціями академіка В. А. Вергунова чи інших авторів і, на наше переконання, там знайдеться ще купа збігів; більшість архівних джерел (яких пані Лисенко і в очі не бачила) переписані з праць інших дослідників без посилань. Якщо не факти плагіату, то наявність неприхованої копіїляції – точно будуть віднайдені. Як видно з монографії, авторка використала класичний прийом плагіаторів – копіювання тексту, або переписування його своїми словами з посиланням не на автора, у якого цей текст було запозичено, а на першоджерело, на яке посилається автор роботи-оригіналу.

Окремо варто вказати як на якість оформлення монографії (посторінкові посилання взагалі не відповідають списку джерел та літератури, поданим у кінці монографії), так і на змістове наповнення цієї книги.

Головне завдання, анонсоване «дослідницею», – прослідкувати модернізацію сільськогосподарських товариств з середини ХІХ ст. до 1917 р. (що, по суті, і повинно б бути науковою новизною даної праці порівняно з розвідками попередніх дослідників), – на нашу думку, авторкою не виконано, адже:

- не розглянуто повною мірою еволюцію статутів та інших установчих документів товариств протягом досліджуваного періоду;
- не здійснено порівняльного аналізу між статутами наукових сільськогосподарських і господарських (виробничих) товариств (відсутнє розуміння та усвідомлення того факту, що в досліджуваний період функціонували як суто наукові, так і виробничі товариства);
- не розкрито законодавчі аспекти функціонування товариств;
- запропоновано (с. 120 монографії) примітивну періодизацію та класифікацію сільськогосподарських товариств, причому взагалі не враховано, що детальна періодизація та класифікація вже розроблені в дисертаційному дослідженні Н. Г. Чайки, що додатково свідчить ще й про незнання пані Лисенко (чи свідоме небажання враховувати) існуючі в історичній науці напрацювання.

Такого не сталося, якби до рецензування монографії були б залучені фахівці саме в тій сфері, до якої належить анонсована праця. Це б надало можливість отримати кваліфіковане рецензування наукової праці й убезпечити інтелектуальне товариство від споживання неякісного та, як кажуть, «вкраденого» наукового продукту.

Неправдиве авторство, знаходячись на перетині академічного плагіату, ошуканства та фальсифікації, до того ж суттєво псує репутаційний капітал не лише авторки, а й усіх осіб, дотичних до появи такої «наукової» продукції, звужує академічну свободу досліджень, підриває довіру в середовищі академічних спільнот. І саме з такими результатами пані Майя Лисенко претендуватиме на науковий ступінь доктора наук – рівень, що передбачає наявність «концептуальних та методологічних знань у галузі»;

«спеціалізованих умінь і навичок, необхідних для розв’язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, розширення та переоцінки вже існуючих знань»; «критичного аналізу, оцінки і синтезу нових та комплексних ідей»; «демонстрації значної авторитетності, інноваційності, високого ступеня самостійності, академічної та професійної доброчесності, постійної відданості розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності» (з Національної рамки кваліфікацій, Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, зі змінами № 519 від 25.06.2020 р.).

Розглянута монографія може слугувати додатковим підтвердженням щодо конкурентної затребуваності у фаховому середовищі, а головне – якості результатів досліджень науковців академічної сфери вітчизняної науки.

Інші коментарі, міркуємо, зайві...

Головний науков. співробітник
відділу науково-методичної
роботи та реферування Інституту історії
аграрної науки, освіти та
техніки ННСГБ НААН
д.і.н., професор

Інна Демуз

Ст. науков. співробітник
сектору наукознавства Інституту історії
аграрної науки, освіти та
техніки ННСГБ НААН
д.і.н., доцент

Олена Корзун

Пров.науков. співробітник
сектору бібліографії та
біографістики Інституту історії
аграрної науки, освіти та
техніки ННСГБ НААН
д.і.н., доцент

Наталія Анненкова